

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نام درس

آشنایی با نهج البلاغه

سرفصل جلسات

استاد

حجت الاسلام والمسلمین احمد غلامعلی

تنظیم:

آموزش‌های آزاد مرکز آموزش الکترونیکی دانشگاه قرآن و حدیث

دی ماه ۱۳۹۶

فهرست

- جلسهٔ اول: شناخت علی (علیه السلام) ۳
- جلسهٔ دوم: پیشینهٔ سخنان امام علی (علیه السلام) ۴
- جلسهٔ سوم: زمینه‌های پیدایش نهج البلاغه ۶
- جلسهٔ چهارم: طراحی نهج البلاغه ۷
- جلسهٔ پنجم: شناخت علی (علیه السلام) ۸
- جلسهٔ ششم: روابط نهج البلاغه با قرآن ۹
- جلسهٔ هفتم: سیری در شروع نهج البلاغه ۱۰
- جلسهٔ هشتم: سیری در ترجمه‌ها و کتابهای پیرامونی نهج البلاغه ۱۱
- جلسهٔ نهم: مبدأ در نهج البلاغه ۱۲
- جلسهٔ دهم: دنیا در نهج البلاغه ۱۳
- جلسهٔ یازدهم: سیری در مباحث فرهنگی نهج البلاغه ۱۴
- جلسهٔ دوازدهم: مباحث اقتصادی در نهج البلاغه ۱۵
- جلسهٔ سیزدهم: نگاهی به مباحث سیاسی نهج البلاغه ۱۷
- جلسهٔ چهاردهم: آشنایی با مباحث اخلاقی نهج البلاغه ۱۸
- جلسهٔ پانزدهم: سرانجام آفرینش در نهج البلاغه ۱۹

جلسه اول: شناخت علی (علیه السلام)

علی و زیبایی‌ها

- ۱- زیباترین نام
- ۲- زیباترین ولادت
- ۳- زیباترین معلم
- ۴- زیباترین اسلام
- ۵- زیباترین ایثار
- ۶- زیباترین ارتباط با خدا
- ۷- زیباترین صبر
- ۸- زیباترین تربیت
- ۹- زیباترین آموزش
- ۱۰- زیباترین کلمات و سخنان

جلسه دوم: پیشینه سخنان امام علی (علیه السلام)

اهداف

آشنایی با:

- ✓ نگاشته‌های سخنان علی (علیه السلام) پیش از تدوین نهج البلاغه؛
- ✓ مؤلفان کلام علی (علیه السلام)؛
- ✓ راز ماندگاری نهج البلاغه؛
- ✓ برخی منابعی که احتمال دارد سید رضی از آنها بهره برده باشد.

اهداف

۱- کتابهایی که پیش از نهج البلاغه تنها سخنان علی (علیه السلام) را جمع‌آوری کرده‌اند؛

الف) قرن اول

حارث همدانی

أصبع بن نباته

خُطْبُ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيِّ الْمَنَابِرِ فِي الْجُمُعِ وَالْأَعْيَادِ

ب) قرن دوم

کتاب الخُطْبِ

خُطْبُ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ (علیه السلام)

ج) قرن سوم

خُطْبُ عَلِيٍّ

خُطْبُ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ (علیه السلام)

خُطْبُ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ (علیه السلام)

خُطْبُ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ (علیه السلام)

مِائَةُ كَلِمَةٍ

رسائل أمير المؤمنين و أخباره و حروبه

د) قرن چهارم

مَجْمُوعَةُ حِكْمِ

آثار جلودی

شرح خطب أمير المؤمنين (علیه السلام)

۲- کتابهایی که پیش از نهج البلاغه در بر دارنده سخنان علی (علیه السلام) و دیگران بوده‌اند

الف) قرن سوم

وقعة صيفين

إصلاح المنطق

البيان و التبیین

عیون الأخبار

أَنسَابُ الْأَشْرَافِ

ب) قَرْنِ چِهَارَمِ

تَارِيخُ الْأُمَمِ وَ الرُّسُلِ وَ الْمُلُوكِ

العَقْدُ الفَرِيدُ

المُسْتَرشِدُ فِي الإِمَامَةِ

مَرْوَجُ الذَّهَبِ

تُحْفُ الْعُقُولِ

جلسه سوم: زمینه‌های پیدایش نهج البلاغه

اهداف

- ✓ آشنایی با زمینه‌های پیدایش نهج البلاغه؛
- ✓ نگاهی گذرا بر زندگی مؤلف نهج البلاغه؛
- ✓ آشنایی با آثار سید رضی.

زمینه‌های پیدایش نهج البلاغه

سال‌های آغازین غیبت کبری

تحولات سیاسی مناسب

جنبش فرهنگی

روزشمار زندگانی سید رضی

تحصیلات سید رضی

اساتید زبان و ادبیات عربی

اساتید تاریخ و حدیث

اساتید فقه

شاگردان سید رضی

آثار سید رضی

نهج البلاغه

المَجَازَاتُ النَّبَوِيَّةُ يَا مَجَازَاتُ آثَارِ النَّبِيِّ

خصائص الائمة

تلخیص البیان عن مجازات القرآن

حقایق التأویل فی متشابه التنزیل

مناصب اجتماعی

آرامش موج

جلسه چهارم: طراحی نهج البلاغه

اهداف

آشنایی با:

- ✓ گردآوری نهج البلاغه؛
- ✓ طراحی نهج البلاغه؛
- ✓ جایگاه و اعتبار نهج البلاغه؛
- ✓ ساختار نهج البلاغه و چگونگی گزارش آن.

الف) انگیزه تألیف

ب) طراحی نهج البلاغه

تنوع در موضوع

گوناگونی در ساختار

فصاحت و بلاغت

ج) جایگاه نهج البلاغه

د) اعتبار نهج البلاغه

ه) بررسی ساختار نهج البلاغه

۱- فصلهای نهج البلاغه

خطبه‌ها

نامه‌ها

حکمتها

غریب الحدیث

۲- چگونگی گزارش نهج البلاغه

استفاده از تقطیعات

عناوین رسا

توضیح

۱- صدر نویسی

۲- توضیحات میانی

۳- توضیحات پایانی

جلسه پنجم: شناخت علی (علیه السلام)

اهداف

- ✓ آشنایی با برخی از صنایع ادبی در نهج البلاغه؛
- ✓ بررسی نهج البلاغه از دیدگاه ادیبان؛
- ✓ چگونگی تأثیر نهج البلاغه در ادب فارسی.

ادبیات نهج البلاغه

اعتراف ادیبان

صورت‌شناسی نهج البلاغه

الف) خطابه

۱- آغاز سخن

۲- بیان مقصود

۳- پایان کلام

ب) سجع

ج) استعاره

د) تشبیه

ه) تضمین

و) تضمین مزدوج

ز) تلمیح

ح) کنایه

ط) مثل

جلسه ششم: روابط نهج البلاغه با قرآن

اهداف درس

- ✓ آشنایی با روابط قرآن و نهج البلاغه؛
- ✓ شناخت ویژگیهای قرآن در نهج البلاغه؛
- ✓ شناخت چگونگی رفتار با قرآن در نهج البلاغه؛
- ✓ فراگیری روش برداشت از قرآن.

انواع روابط

- الف) محتوا
- ب) قرآن شناسی
- ج) چگونگی تعامل با قرآن
  - ۱- فراگیری قرآن
  - ۲- تدبیر در قرآن
  - ۳- عمل به قرآن
  - ۴- برداشت از قرآن
- الف) پرهیز از تفسیر به رأی
- ب) نیاز به مفسر
- ج) راهکار تفسیر
- د) معرفی مفسر
- ه) نمونه‌هایی از تفسیر نهج البلاغه

جلسه هفتم: سیری در شروح نهج البلاغه

اهداف درس

- ✓ آشنایی با نخستین شرح نهج البلاغه؛
- ✓ بازشناسی عناوین و موضوعات شروح مهم نهج البلاغه؛
- ✓ نگاهی تطبیقی به شرحها.

نخستین شرح

معرفی شروح مهم

- ۱- معارج نهج البلاغه
- ۲- منهاج البراعه
- ۳- شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید
- ۴- شرح نهج البلاغه ابن میثم
- ۵- شرح منهاج البراعه
- ۶- بهج الصباغه
- ۷- ترجمه و تفسیر نهج البلاغه
- ۸- پیام امام

جلسه هشتم: سیری در ترجمه‌ها و کتاب‌های پیرامونی نهج البلاغه

اهداف درس

- ✓ آشنایی با ترجمه‌های مهم نهج البلاغه؛
- ✓ نگاهی تطبیقی به پاره‌ای از ترجمه‌ها؛
- ✓ معرفی معیارهای ارزیابی ترجمه؛
- ✓ آشنایی با برخی از کتابهایی که درباره نهج البلاغه نگاشته شده است.

معیار ترجمه

فهرست برخی از ترجمه‌های موجود

نگاهی تطبیقی به ترجمه‌ها

الف) متون یکسان

ب) متون ناهمگون (اختلاف نسخه‌ها)

نوآوری در ترجمه

نهج البلاغه پارسه

ویژگی‌ها

کتاب‌های پیرامونی

۱- مستدرکات نهج البلاغه

۲- مدارک و اسناد نهج البلاغه

۳- فهرست و فرهنگ موضوعی نهج البلاغه

جلسه نهم: مبدأ در نهج البلاغه

اهداف درس

- ✓ یکتاپرستی در نهج البلاغه به عنوان مهم‌ترین آموزه اسلامی؛
- ✓ آشنایی با روش استدلالی امام علی (علیه السلام) در اثبات توحید؛
- ✓ آشنایی با تأثیر مبدأ در زندگی این جهانی.

مبدأ در نهج البلاغه

اهمیت و آثار توحید

اقسام توحید

- ۱- توحید ذاتی
- ۲- توحید صفاتی
- ۳- توحید افعالی
- ۴- توحید عبادی

دلایل یکتاپرستی

- ۱- استدلالهای عقلی
- ۲- فطرت
- ۳- اندیشه در نشانه‌های تدبیر
- ۴- شکستن تصمیمها
- ۵- فقدان نشانه‌های شریک

جلسه دهم: دنیا در نهج البلاغه

اهداف درس

- ✓ آشنایی با زمان حکومت امام علی (علیه السلام)؛
- ✓ دنیا از دیدگاه امام علی (علیه السلام)؛
- ✓ آموزش مهارت‌های رفتاری با دنیا.

اهمیت پژوهش درباره دنیا
فراوانی بحث دنیا در نهج البلاغه
روزگار امام علی (علیه السلام)
شناخت دنیا

- ۱- منزلگاهی ناپایدار
- ۲- سختی و نیستی
- ۳- سریع و گذرا
- ۴- تیره و تار
- ۵- چشمه‌ای کدر و گل‌آلود
- ۶- خوشی در سایه اندوه
- ۷- کوی زندگانی تلخ
- ۸- کوتاه
- ۹- دگرگونی
- ۱۰- بهره خودفروشان
- ۱۱- آفرینش عاریتی
- ۱۲- بی‌وفا و فریبنده
- ۱۳- به نیرنگ و بی‌وفایی شهرت یافته

بسترهای فریب دنیا

دنیاخواها

مهارت‌های رفتار با دنیا

- ۱- بصیرت
- ۲- یاد خدا و آخرت
- ۳- اصلاح نگرش
- ۴- بهره‌مندی

جلسه یازدهم: سیری در مباحث فرهنگی نهج البلاغه

اهداف درس

- ✓ آشنایی با مشکلات فرهنگی زمان امام علی (علیه السلام)؛
- ✓ آشنایی با سیاستهای راهبردی امام علی (علیه السلام) در مسائل فرهنگی؛
- ✓ آشنایی با آموزش و پرورش در زمان امام علی (علیه السلام).

کلیات

فرهنگ زمان حکومت امام علی (علیه السلام)
مهم‌ترین اقدامات فرهنگی امام علی (علیه السلام)

- ۱- پاسداری از سنت‌های نیکو
  - ۲- مبارزه با روش‌های ناپسند
  - ۳- فرهنگ‌سازی
- مهم‌ترین اصلاحات فرهنگی در نهج البلاغه

- ۱- خردورزی
- ۲- دانش‌پژوهی
- ۳- تبیین شیوه‌های رفتاری
  - الف) ستایش و انتقاد
  - ب) هماهنگی گفتار و کردار
  - ج) برخورد با اندیشه‌های ویرانگر
- ۴- گسترش آموزش و پرورش
  - الف) اهمیت تعلیم و تربیت
  - ب) محتوای آموزش
  - ج) زمان آموزش
  - د) روشهای تدریس
  - ه) آداب آموختن

جلسه دوازدهم: مباحث اقتصادی در نهج البلاغه

اهداف درس

- ✓ آشنایی با تأثیر اندیشه دینی در اقتصاد اسلامی؛
- ✓ آشنایی با عوامل پیدایش فقر و راههای فقرزدایی؛
- ✓ آشنایی با وظایف عمومی و فردی در پیشرفت اقتصادی.

کلیات

الف) مفهوم اقتصاد

ب) چارچوب بحث اقتصاد در نهج البلاغه

ج) طرح درس

نگرش خدامحور و تأثیر آن در اقتصاد

فقر و غنا

عوامل پیدایش فقر

ثروت

زراندوزان

پیشرفت اقتصادی

حکومت و وظایف عمومی

الف) قانون

ب) نظارت

ج) سرمایه‌گذاریه‌های زیربنایی

د) مبارزه با تبعیض و بی‌عدالتی

ه) تأمین اجتماعی

مردم و وظایف فردی

الف) الگوی درآمد

۱- کار و تلاش

۲- دانش و تجربه

۳- نفی حرص و طمع

۴- دعا

ب) الگوی مصرف

۱- صرفه‌جویی

۲- انفاق

اقتصاد مطلوب؛ آرمان یا واقعیت

جلسه سیزدهم: نگاهی به مباحث سیاسی نهج البلاغه

اهداف درس

- ✓ آشنایی با معنای سیاست در نهج البلاغه؛
- ✓ آشنایی با اهداف و مبانی سیاست علوی؛
- ✓ آشنایی با ویژگیهای مدیریتی امام علی (علیه السلام) و راهکارهای تحقق آن در جامعه امروز.

تعریف سیاست

سیاست اصطلاحی

سیاست در نهج البلاغه

اهداف سیاست علوی

مبانی سیاست علوی

۱- عدالت

۲- صداقت

۳- قانون و انضباط اداری

فرایند مدیریت در نهج البلاغه

۱- گزینش شایستگان

۲- کنترل و نظارت

۳- آگاهی و توانایی

۴- اعتماد به مردم

مدیریت علوی در دوران معاصر

جلسه چهاردهم: آشنایی با مباحث اخلاقی نهج البلاغه

اهداف درس

- ✓ بررسی تطبیقی اخلاق علوی و اخلاق مکاتب بشری؛
- ✓ آشنایی با برخی ویژگیهای اخلاقی در نهج البلاغه؛
- ✓ بازشناسی روشهای اخلاقی امام علی (علیه السلام).

نظام اخلاقی نهج البلاغه

دانش اخلاق از دیدگاه امام علی (علیه السلام)

آمدگی درونی، تحول بیرونی

ویژگیهای بنیادین اخلاق علوی

الف) اخلاص

ب) تقوی

برخی از دستورات اخلاقی امام علی (علیه السلام)

۱- آداب معاشرت با خانواده

۲- شیوه رفتار با مردم

۳- شیوه رفتار با دوستان

روش‌شناسی اخلاقی امام علی (علیه السلام)

۱- خودسازی: همسانی گفتار با کردار

۲- اندرزنامه‌ها

۳- مواعظ

جلسه پانزدهم: سرانجام آفرینش در نهج البلاغه

اهداف درس

آشنایی با:

- ✓ جهان پس از مرگ از دیدگاه امام علی (علیه السلام)؛
- ✓ نقش اندیشه معادباور، در زندگی دنیوی؛
- ✓ راه‌های کامیابی.

هدفمندی آفرینش

ویژگیهای جهان پس از مرگ

۱- هراس بی‌پایان

۲- گریز ناممکن

۳- نهان آشکار

۴- انتهای تنهایی و آیین حسابرسی

تأثیر آخرت در زندگی مادی

پایان راه؛ سود یا زیان

راه کامیابی

۱- یاد معاد

۲- انس با قرآن

۳- پیروی از معصومین (علیهم السلام)

۴- انجام واجبات

۵- نهان پاک

۶- جهاد

۷- پایداری